

3. Рыбаков О. Ю. Направления конституционно-правовой политики / О. Ю. Рыбаков // Защита субъективных прав: история и современные проблемы : матер. науч.-практ. конф. (г. Волжский, 27 марта 2001 г.). – Волгоград, 2001. – С. 71–80.
4. Беребина О. П. Право на достойный уровень жизни – одно из основных прав граждан / О. П. Беребина // Юрист. – 1998. – № 11/12. – С. 42–46.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : [посібник] / П. М. Рабінович. – К. : ШСДО, 1995. – 386 с.
6. Проблемы общей теории права и государства : учеб. для вуз. / под ред. В. С. Нерсисянца. – М. : Инфра-М, 2008. – 832 с.
7. Хусаинов М. В. Правовой механизм реализации и защиты социальных прав человека / М. В. Хусаинов // Актуальные проблемы юридической науки : матер. Междуна. науч.-практ. конф. (г. Ставрополь, 17 сентября 2004 г.). – Ставрополь, 2004. – С. 288–295.

УДК 342.9

В.В. Бондаренко, к.ю.н., начальник
юридического відділу ТОВ «Криворіжспецремтранс»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Статтю присвячено аналізу національного та зарубіжного законодавства щодо поняття права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище, а також науково-теоретичному дослідженню сутності права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище.

Ключові слова: право громадян, екологічно безпечне навколишнє середовище.

Статья посвящена анализу национального и зарубежного законодательства относительно понятия права граждан на экологически безопасную окружающую среду, а также научно-теоретическому исследованию сущности права граждан на экологически безопасную окружающую среду.

Ключевые слова: право граждан, экологически безопасная окружающая среда.

This article examines the national and international legislation on the concept of right to an ecologically safe environment, as well as scientific and theoretical study of the essence of the right of citizens to an environmentally safe environment.

Keywords: right of citizens, ecologically safe environment.

Постановка проблеми. На сьогодні, питання дослідження реалізації та захисту права особи на екологічно безпечне навколишнє середовище набуває глобального характеру, адже сучасний стан екологічної безпеки навколишнього середовища є кризовим: неефективне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища впливають на погіршення екологічної сфери. За цих умов, проблема дослідження права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище набуває надзвичайно важливого значення.

Стан дослідження. Слід підкреслити, що право громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище було предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, питання особливостей та змісту досліджуваного права вивчали наступні науковці: В. І. Андрейцев, В. І. Андрейцев, О. С. Баб'як, П. Д. Біленчук,

В. Т. Гурська, С. В. Єлькін, Г. В. Задорожня, Н. В. Ільченко, Н. Р. Кобецька, В. М. Комарницький, О. В. Котюк, К. А. Рябець, Ю. С. Шемшученко та інші. Однак, можемо наголосити на тому, що зазначені наукові праці орієнтовані на дослідження проблем реалізації та захисту права на екологічно безпечне природне середовище. Недостатньо висвітленими залишаються питання щодо змісту поняття права на екологічно безпечне навколишнє середовище, що й обумовлює *актуальність* даної тематики, а також визначає її *мету*. *Завданням* статті є детальне дослідження загальної характеристики поняття і сутності права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище. *Наукова новизна* полягає у тому, що проведено аналіз національного та зарубіжного законодавства щодо поняття права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище, здійснено науково-теоретичну конкретизацію дослідження сутності права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище, дано авторське визначення даного права і виділено авторські ознаки.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі існують різноманітні підходи до формулювання екологічного права громадян. У ст. 50 Конституції України відповідне право формулюється як право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Тим самим воно стало на найвищий, конституційний рівень серед інших основних екологічних прав громадян і отримало в еколого-правовій літературі лаконічну і оптимальну назву «право громадян на екологічну безпеку» [1, с. 202]. Також, у юридичній літературі зустрічаються такі формулювання екологічного права: право людини і громадянина на безпечне навколишнє середовище, право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, право громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище тощо. Звичайно, можна багато дискутувати навколо цього питання для визначення того чи тотожними є ці категорії. На нашу думку, дані категорії є досить близькими, адже визначають одне і те саме право, яке встановлене Конституцією України. Тому, на наш погляд, доцільно використовувати саме поняття «право громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище», виходячи з того, що воно чітко та лаконічно відображає суть відповідного суб'єктивного права громадян.

Вчений В.І. Андрійцев відмічає, що існує три напрями наукових підходів щодо формування відповідного суб'єктивного екологічного права. По-перше, популярним є обґрунтування доцільності реалізації права на сприятливе навколишнє середовище як різновиду суб'єктивного права громадян, що захищається державою і тому гарантується можливістю звертатися за допомогою і захистом до компетентних державних органів. Суть наступного підходу полягає в тому, що в еколого-правовій літературі зроблено спробу виділити таке суб'єктивне право, як право на здорове навколишнє середовище, котре, на думку ініціаторів зазначеної ідеї, безпосередньо закріплено у законі та здійснюється в рамках загальних правовідносин. При цьому вважається, що нормальним способом реалізації даного самостійного суб'єктивного права є саме факт проживання особи в незабруднених, придатних для використання нормальних умовах і споживання безпечних для здоров'я природних благ [1, с. 206].

Розглянемо точки зору різних вчених на поняття права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище. Вчені А.П. Гетьман та М.В. Шульга під правом людини і громадянина на безпечне навколишнє середовище розуміють юридичну можливість проживати в навколишньому природному середовищі, яке б не заподіявало шкоди його здоров'ю і життю, а в разі порушення цього права – вимагати його захисту у встановленому законодавством порядку [2, с. 73]. К.А. Рябець трактує право кожного на безпечне для

життя і здоров'я довкілля як одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини та громадянина, що зачіпає основи життєдіяльності, пов'язані з підтримкою нормальних екологічних, економічних і естетичних умов життя [3, с. 94]. Н.Р. Кобецька тлумачить право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище як закріплену законодавством і забезпечувану державою можливість суб'єкта проживати у середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватись для задоволення своїх життєво необхідних фізичних і духовних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави, а також інших фізичних і юридичних осіб виконання вимог екологічної безпеки, а у випадку їх порушення звертатись по захист порушеного права до компетентних органів [4, с. 46-47]. В.К. Попов та А.П. Гетьман слушно розмежовують два поняття «сприятливе середовище» і «безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище». Сприятливе середовище — це таке, яке позитивно впливає на стан здоров'я людей та біологічні процеси функціонування живих організмів. Безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище — це таке, яке не впливає негативно на стан здоров'я людей, не перевищує встановлених у законодавстві нормативів екологічної безпеки [5, с. 70]. На нашу думку, таке розмежування є слушним, оскільки використання одного чи іншого поняття в законодавстві змінює зміст норми, де воно використовується. Як зазначає Ю.С. Шемшученко, сприятливе навколишнє природне середовище означає також його здатність задовольняти естетичні, рекреаційні, оздоровчі, культурні, наукові та інші потреби людини, наявність видового та популяційного різноманіття тварин і рослин [6, с. 44]. Проаналізувавши вищенаведені точки зору та підходи різних вчених до визначення поняття права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище, можна зробити висновок, що право громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище є екологічним правом громадян. Екологічне право громадян — це сукупність юридичних можливостей і засобів, які спрямовані на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки [7, с. 30].

Право громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище є суб'єктивним правом людини. Доцільно навести визначення загального поняття «суб'єкт права». В юридичній енциклопедії зазначається, що це фізична або юридична особа, яка є учасником національних чи міжнародних правовідносин. Громадянин як фізична особа є індивідуальним суб'єктом права [8, с. 680]. Отже, в загальному розумінні суб'єкт права — це особа або організація, за яким держава визнає здатність бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків на національному або міжнародному рівні. Слід підкреслити, що тільки держава в реальній дійсності визначає, хто і за яких умов може бути суб'єктом права, а отже, і учасником правовідносин та якими якостями він повинен володіти. Тільки закон може встановлювати та визнавати ту особливу юридичну якість чи властивість, яка дозволяє особі або організації стати суб'єктом права. Ця якість чи властивість називається правосуб'єктністю. Його неможливо довільно встановити, змінити або скасувати, воно не залежить від волі і бажання приватних осіб і організацій. Як і складові її ланки - правоздатність та дієздатність, - вона виникає, змінюється або припиняється тільки за допомогою об'єктивного права [9, с. 487]. Т. Пікуля відмічає, що така правомочність складається із наступних елементів: 1) можливості діяти особисто; 2) можливості вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи; 3) можливості звертатися до компетентних державних органів заради застосування державного примусу в разі невиконання контрагентом своїх обов'язків; 4)

можливості користуватися соціальними благами на основі певного суб'єктивного права [10, с. 152]. Таким чином, можемо зробити висновок, що право громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище – це встановлене нормативно-правовими актами і забезпечуване державою одне з найважливіших суб'єктивних прав людини, яке становить собою юридичну можливість перебувати в такому природному середовищі, що є безпечним для життя і здоров'я, використовувати для власних цілей природні блага та вимагати від держави забезпечення виконання вимог екологічної безпеки.

Цікаво, зокрема, буде зазначити те, що нині домінує думка, що екологічні права людини взагалі повинні включати в себе три аспекти прав, що пов'язані з навколишнім середовищем: 1) право людини на сприятливе для життя навколишнє природне середовище; 2) право людини на охорону здоров'я від небезпечного впливу навколишнього середовища; 3) право людини та громадський обов'язок приймати участь в охороні навколишнього природного середовища [11, с. 12]. Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище вчена В. Бредіхіна визначає як сукупність закріплених у законі і гарантованих державою юридичних можливостей громадян реалізовувати свої інтереси в екологічно безпечному природному оточенні [12, с. 14]. При цьому, науковець підкреслювала, що право громадян на безпечне навколишнє середовище, як юридична категорія, має історичний характер. Автор зазначає, що формування такого права обумовлене екологосоціальним досвідом та являє собою значний етап в еволюції як вітчизняних, так і міжнародних правових уявлень. Щодо сучасного етапу розвитку правового регулювання реалізації та захисту цього права, то воно, на думку В. Бредіхіної, характеризується прийняттям певної кількості нормативноправових актів в даній сфері, які потребують свого наукового осмислення та удосконалення [12, с. 11].

Колектив авторів В. Авер'янов, О. Батанов і Ю. Баулін серед особливостей права на безпечне навколишнє середовище виділяє і те, що воно належить до нового покоління прав людини, які знаходяться ще в стадії формування [13, с. 257]. Таким чином, поміж особливостей права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище ми можемо виділити ще й неповну сформованість даного права та центральність його у системі цілої системи екологічних прав людини. Неповну сформованість права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище можемо характеризувати завдяки тому, що дане право не досконале, потребує доповнення, доопрацювання і пошуку механізмів його забезпечення. Якщо ж говорити про центральність цього права у системі екологічних прав, то, безсумнівно, решта екологічних прав є похідними або ж доповнюючими. Воно є настільки широким та всеохоплюючим за своєю природою, що жодне з екологічних прав не стоїть поряд по значимості і впливовості. Право громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище є вихідним, базисним і визначальним. О. Котюк виділив такі унікальні особливості цього права: 1) воно сполучає риси так званих «негативних» та «позитивних» прав. Для людей, котрі живуть у не сильно деградованому природному середовищі, то його іменують «негативним» - держава зобов'язана не допускати дій, що б погіршили стан довкілля в місцевості. Однак для осіб, які проживають у середовищі з потужним техногенним навантаженням, право на безпечне довкілля являється «позитивним». Його здійснення у таких випадках потребує довготривалої, складної й скоординованої діяльності всієї державної машини з потребою накопичувати і витрачати чималі кошти; 2) різновиди порушень даного права – тобто екологічні негаразди – можуть мати надзвичайно широкий спектр внаслідок різноманітності характеристик довкілля і видів людської діяльності негативного характеру. У

зв'язку з цим для захисту екологічних прав треба безліч законодавчих та інших нормативних актів, що ставлять необхідні обмеження; 3) існує ймовірність того, що порушення такого права можуть мати різноманітні наслідки й масштаби, приміром, тимчасове погіршення умов праці на робочих місцях. Однак і тут фактично міститься, на думку вченого, переконаність українських конституційних суддів у тому, що «спершу держава і її права», а не характерна для суспільства демократичної та правової держави пріоритетність підходу «насамперед, індивід та його права» [14, с. 188]. Тому, на основі наведеного можемо зробити висновок, що праву громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище властива і така особливість як широка спектерність масштабів наслідків у зв'язку з порушенням такого права.

Висновок. Отже, особливостями права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище як об'єкту правової охорони є такі: 1) потрібність комплексного регулювання — для регулювання питання права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище необхідні норми й інших, окрім екологічної, галузей права таких як конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного тощо; 2) наявність глобального характеру — охоплює усі живі організми; 3) історично зумовлене — дане право формувалося з еволюцією людини, з розвитком наукового технічного прогресу і ним є обу-мо-в-ле-не; 4) життєво необхідне — без його забезпечення і гарантування неможливе життя людини; 5) внутрішня об'ємність — включає в себе певний об'єм складових елементів, таких як атмосферне повітря, земельні ресурси, водні ресурси, рослинний світ, тваринний світ тощо; 6) первинне щодо виникнення людського життя; 7) широка спектерність масштабів наслідків у зв'язку з порушенням такого права; 8) неповна сформованість — дане право недосконале, потребує доповнення, доопрацювання і пошуку механізмів його забезпечення; 9) центральність — настільки широке і всеохоплююче за своєю природою, що решта екологічних прав є похідними або ж доповнюючими.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації та динамічного розвитку всіх сфер діяльності людини, право на екологічно безпечне навколишнє середовище постає одним з найважливіших у системі екологічних прав людини, є невід'ємним від неї на ряду з такими конституційними правами як право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу до гідності особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник / В.І. Андрейцев. — К.: Знання-Прес, 2002. — 332 с.
2. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.; За ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х.: Право. — 2005.
3. Рябець К.А. Екологічне право України: Навчальний посібник / К.А. Рябець. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 438 с.
4. Кобецька, Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. / Н.Р.Кобецька. — 2/ге вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 352 с.
5. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / В. К. Попов, А. П. Гетьман, С. В. Разметаєв та ін.; За ред. В. К. Попова та А. П. Гетьмана. — Харків: Право, 2001. — 480 с.
6. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. — 848 с.
7. Баб'як О. С. Екологічне право України: Навчальний посібник / О.С. Баб'як, П.Д. Біленчук, Ю.О.

Чирва. — К.: Атіка, 2001. — 216 с.

8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. Енцикл.», 1998. — Т. 5: П-С. — 2003. — 736 с.

9. Конституционное право: Энциклопедический словарь / Отв. ред. С. А. Авакьян. — М.: Изд. НОРМА-ИНФРА-М, 2001. — 688 с.

10. Пікуля Т.О. «Суб'єктивне право» - «законний інтерес»: поняття та діалектика співвідношення / Кримський юридичний вісник / Т.О. Пікуля. — Сімф., 2010. — Вип. 3, ч. 1 (10). — С. 151-157.

11. Андрейцев В.І. Концепція правового забезпечення екологічної політики України / В.І. Андрейцев // Право України. — 1994. — № 3-4. — С. 28-38.

12. Бредіхіна В.Л. Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / В.Л. Бредіхіна; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2005. — 20 с.

13. Конституція України: Науково-практичний коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.; Ред. Кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. - Харків: Видавництво „Право”; К.: Концерн „Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. — 880 с.

14. Котюк О.В. Нормативно-правове забезпечення права на безпечне довкілля / О.В. Котюк // Форум права. — 2010. — № 1. — С. 188-193.

УДК 340.12

Н.Я. Заболотна, здобувач кафедри загальної теорії держави і права ННІ права, психології та економіки ЛьвДУВС

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЗАКОНУ

Стаття присвячена деяким особливостям тлумачення нормативно-правових договорів у порівнянні з особливостями тлумачення закону. Доводиться, що означена тематика тривалий час перебуває поза увагою більшості вітчизняних дослідників, які здебільшого зосереджуються на особливостях тлумачення закону. Автор вказує на ті риси, які відрізняють тлумачення нормативно-правового договору від тлумачення закону, а також на причини, які зумовлюють ці особливості.

Ключові слова: нормативно-правовий договір, тлумачення, закон, воля законодавця, воля сторін.

Статья посвящена некоторым особенностям толкования нормативно-правовых договоров в сравнении с особенностями толкования закона. Обосновывается, что обозначенная тематика длительное время не получает должного внимания со стороны большинства отечественных исследователей, которые в основном сосредотачиваются на особенностях толкования закона. Автор указывает на те черты, которые отличают толкование нормативно-правового договора от толкования закона, а также на причины, которые обуславливают эти особенности.

Ключевые слова: нормативно-правовой договор, толкование, закон, воля законодателя, воля сторон.

The article is devoted to some features of the normative legal treaties' interpretation in comparison with the features of statute's interpretation. It is reasoned that the abovementioned theme for a while has been overlooked by the majority of national researchers who concentrate on the interpretation of statutes. The author points out the features that distinguish interpretation of normative legal treaties from interpretation of statutes and the reasons that cause these particularities.

Key words: normative legal treaty, interpretation, statute, will of the legislator, will of the parties.